

Ткаченко О.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри мистецьких дисциплін Університету Григорія Сковороди в Переяславі

**КРАЄЗНАВЧО-ЕТНОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ПРО ПІВДЕННО-ЗАХІДНЕ
ПОДІЛЛЯ**

Рецензія на монографії: Юрійчук М., Ткаченко В. Сімейні звичаї та обряди Південно-Західного Поділля: монографія. Київ: Видавець Олег Філюк, 2016. – 246 с., іл. та Заяць В., Заяць Г. Новосілка Костюкова – неопалима купина України: історико-краєзнавчий нарис. Чернівці: Друк Арт, 2019. 416 с. :іл.

Нашу увагу привернули два видання яких пов'язує спільне – це те, що опубліковані матеріали зібрані та висвітлюють історію та культуру одного села – Новосілка, колишнього Заліщицького р-ну на Тернопіллі.

Першою світ побачило наукове видання М. Юрійчук та В. Ткаченка «Сімейні звичаї та обряди Південно-Західного Поділля» (2016), у якому на основі опублікованих праць, архівних матеріалів, а також польових етнографічних матеріалів розповідається про сімейну обрядовість (весілля, родини, похорон) вказаного села. Праця підготовлена істориком-етнологом Віктором Ткаченком та педагогом, освітянином Марією Юрійчук.

Варто зазначити, що Марія Юрійчук є вчителем у Новосільській ЗОШ І-ІІ ступеня, заступником директора з навчально-виховної роботи, учасником наукових конференцій у містах Києві, Сумах, Переяславі. Її публікації з етнографії, історичного краєзнавства, музейної педагогіки опубліковані у матеріалах Всеукраїнських наукових конференцій та у таких фахових виданнях з історії як «Матеріали до української етнології» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. МТ. Рильського НАН України); «Соціум. Документ. Комунікація» (Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди), науковому збірнику Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Матеріали про весільний обряд опубліковані у фундаментальному виданні ІМФЕ ім. М.Т. Рильського

«Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів». Отже, названі автори мають низку публікацій із зазначеної тематики, тому поява такої праці виглядає абсолютно логічною. Вона є продовженням їх багаторічних студій з питань історії, етнології та ономастики Південно-Західного Поділля.

У передмові відзначено, що у радянський час багато етнографічних елементів сімейної обрядовості нівелювались, піддавались забуттю. Певні зміни відбулися тільки у кінці ХХ століття, коли Україна стала незалежною державою, а церковна обрядовість повернулася до українців.

Підкреслено, що якраз це й спонукало авторів книги зібрати етнографічний матеріал, приділивши увагу також весільному та поминальному фольклору.

Структурно робота побудована таким чином, що перший її розділ присвячено історичному минулому с. Новосілка, яке автори намагалися подати через використання літературних та історичних джерел, у яких є згадки про це село, споминів власного дитинства та юності, які знайомлять читачів з численними місцевими назвами та переказами про їх походження.

Надзвичайно цінною частиною праці М. Юрійчук та В. Ткаченка є другий розділ роботи, який носить назву «З польових фольклорно-етнографічних досліджень весільного обряду на Південно-Західному Поділлі». Численні зразки весільного обряду й фольклору записані та проаналізовані авторами монографії у с. Новосілка, безумовно увійдуть до вітчизняного фольклорного фонду.

Останній, третій розділ праці складається з трьох підрозділів, у яких автори на основі польових записів від респондентів подають весільну, родильну та поховальну обрядовість села. Всі описи обрядів супроводжуються відповідним фольклором.

Усі розділи закінчуються списками використаної літератури. Робота також містить у якості додатків зразки весільного та похоронного обряду, а також розшифровки та нотні записи окремих весільних пісень здійснені відомим дослідником етномузики, доктором мистецтвознавства Михайлом Хаєм. Записи весільних пісень, були здійснені ним, за їх виконанням, відомим у селі

квартетом народних музикантів під керівництвом нині покійного Остапа Онуфрійовича Кілика, який багато зробив для збереження народного фольклору у селі.

Дещо іншою за структурою і викладом матеріалу є науково-популярна праця «Новосілка Костюкова – неопалима купина України: історико-краєзнавчий нарис» (2019), авторами якої є В. Заяць та Г. Заяць. Тим не менш теж варта уваги.

В історико-краєзнавчому нарисі про село Новосілку, побудованому за хронологічним принципом, авторами якого є Василь Заяць та Гання Заяць, «на основі відомих і маловідомих фактів, архівних документів, свідчень та спогадів очевидців, власних спостережень» розкривається історія одного села. Відзначимо, що Василь Михайлович Заяць (1943–2019 рр.) народився і виріс у Новосілці, закінчив місцеву школу та здобув вищу освіту у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті. Багато років пропрацював у місцевому колгоспі на різних посадах, Заслужений працівник сільського господарства (2001 р.), певний проміжок часу працював і у Новосільській сільській раді. Цікавився краєзнавством та збирав відповідні матеріали. Інший співавтор Ганна Заяць, теж народилася у селі, закінчила школу та має вищу освіту (Тернопільський педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2001). У різні роки працювала вихователькою у Новосільському дитячому садочку, на різних посадах у Новосільській ЗОШ I-II ст., займалася дослідженням літературної спадщини поетеси Климентини Попович-Боярської, яка проживала у селі Новосілка (з 1900 по 1946 рік). Дослідники зібрали багато цікавих матеріалів, упорядкували їх у розділи та доповнили значною кількістю фотодокументів. Безумовно, що така праця є кропіткою та потребувала багато часу. А тому видання самого нарису є знаковою подією в історії як самого села, так і місцевого та регіонального краєзнавства.

Загалом робота складається з десяти розділів у яких розглядається відома та зафіксована у різних джерелах найдавніша історія села тобто археологічні відомості, логічним продовженням є короткий виклад фактів з історичного краєзнавства за період від першої письмової згадки про село до сьогодення

дня. Наступним розділом книги став розділ про місцеві святині, зокрема автори розповідають про церкву святого Михаїла, каплички святої Магдалини та Пресвятої Богородиці, про священників які служили на парафії у селі, а також про «берести свободи», місцеві пам'ятки природи, що були посаджені на честь скасування кріпосного права у 1848 році, в Австро-Угорщині. І безумовно автори не оминули увагу найбільш таємничої споруди на території села – Новосільського замку. Використовуючи хронологічний метод історичних досліджень надалі автори розкривають історію села під владою Речі Посполитої (1340–1772 рр.) та Австро-Угорщини (1792–1918 рр.); складні перепитії історії краю у період з 1914 по 1939 роки; прихід радянської влади у «золотому вересні» 1939 року та її коротке панування до 1941 р. Значним за обсягом є розділ у якому розповідається про долі земляків у роки Другої світової війни (1941–1945 рр.), адже місцеві юнаки та чоловіки воювали на різних фронтах, здобуваючи за свою мужність і відвагу бойові ордени та медалі. Досить доречним є і розповідь про життя односельців у період фашистської окупації села. У подальших розділах автори висвітлюють історію села у період з 1946 по 1991 рік; приділяють увагу звичаєво-обрядовим традиціям села, а також розповідають про те, що відбувалося на малій батьківщині у роки після розпаду Радянського Союзу та розбудову незалежної України (1991–2014 рр.). Кожний із зазначених розділів насичений цікавими фактами та матеріалами. Адже це періоди як активного будівництва колгоспного господарства, будівель соціально-побутового призначення (садочку, будинку культури, лікарні, адміністративної будівлі з магазинами, школи) так і його занепаду, його інфраструктури, розподіл землі, утворення фермерських господарств тощо. Серед матеріалів варто відзначити значний пласт тих, який присвячений освіті та культурі місцевого населення, його участі в народній самодіяльності, а також про внесок у збереження місцевої фольклорної спадщини Остапа Онуфрійовича Кілика.

Безумовно, що у праці є певні недоопрацювання, повтори фактів, відсутність належних посилань та інші огріхи. Але вони не применшують

вартості самої роботи, яка наш погляд є досить цікавою та оригінальною, вартою уваги.

Додаткової наукової ваги надрукованим виданням надають численні фотографії ХХ – початку ХХІ ст., зібрані авторами у с. Новосілка. Такі фотографії важливі не тільки як ілюстративний матеріал, але й як автентичне джерело з історії та етнології Південно-Західного Поділля. Завдяки зібраними світлинам, є можливість простежити динаміку змін у народному одязі, обрядах, звичаях, традиціях та історії даного села.

Відзначимо, що саме регіоналістика, якою є історія чи етнографія села, здатна значно розширити загальноісторичні та етнографічні знання про історію та культуру України. Саме такими і є розглянуті нами праці, що заслуговують разом з їхніми авторами більшої уваги від відділу освіти, районної влади, а також Національної спілки краєзнавців України. А місцевих краєзнавців та любителів історії рідного краю можливо спонукають до підготовки та видання праць з історії інших сіл району.